

**T.C.
ADALET BAKANLIĞI**

**ADAY MEMUR
HAZIRLAYICI
EĞİTİMİ**

**KIYMETLİ EVRAK
HUKUKU
DERS NOTU**

EDB

EĞİTİM DAİRESİ
BAŞKANLIĞI
DEPARTMENT OF TRAINING

I. GİRİŞ

A. Genel Olarak Kıymetli Evrak

Günümüzdeki anlamıyla ticaretin başlaması, üretim ve kaynakların kısıtlı olması nedeniyle insanın kendinde olmayan mal ve hizmetleri başkalarından karşılamak istemelerinin doğal bir sonucudur. Mal ve hizmetler, önceleri takas yolu ile mübadeleye konu olmuş, daha sonraları ise para mübadele aracı olarak kullanılır olmuştur.

Zaman içinde gerçekleştirilen işlemlerin büyüklükleri, mübadeleye ilişkin güvenlik ve kolaylık ihtiyacı, mübadele konusu mal ve mübadele aracı parayı temsil eden senetlerin ticaret hayatında kullanılmaya başlamasını beraberinde getirmiştir. Ticari hayatın gelişmesi, işletme, şirket ve diğer tüzel kişilerin ticaret hayatında ağırlık kazanması ile hisse senetleri ve benzeri kıymetli evrak türleri de ortaya çıkmıştır.

Kıymetli evraka ilişkin olarak, ticari hayatın doğal mecrasında ve birtakım iktisadi ihtiyaçlara binaen geliştiğini ve hatta gelişmeye devam ettiğini, ticari hayattaki önemini sürdürdüğünü ifade edebiliriz.

B. Türk Hukukunda Kıymetli Evrak

Türk hukukunda kıymetli evraka ilişkin kanuni düzenlemeler esas olarak Türk Ticaret Kanunu'nda yer almaktadır. Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan düzenlemeler ise İsviçre'den iktibas edilmiştir. Bununla birlikte, Türk Ticaret Kanunu (TTK) dışında diğer kanunlarda düzenlenen kıymetli evraklar olduğu gibi, çok çeşitli kanunlarda kıymetli evraka ilişkin düzenlemeler de söz konusudur. Örneğin Medeni Kanun ve Sermaye Piyasası Kanunu'nda birtakım kıymetli evraklar düzenlenmiştir. Vergi Usul Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Türk Borçlar Kanunu ve İcra İflas Kanunu'nda ise kıymetli evraka ilişkin bazı hususlar düzenlenmiştir.

1. Türk Ticaret Kanunu'nda Kıymetli Evrak

Altı kitaptan (bir başka ifadeyle altı kısımdan) oluşan Türk Ticaret Kanunu'nun üçüncü kitabı (m. 645-849) kıymetli evrakı düzenlemiştir. Sadece bu kısımda değil, şirketler ve deniz ticareti hukukuna ilişkin ikinci ve dördüncü kitapta da bazı kıymetli evrak tipleri düzenlenmiştir. Kural olarak, bu kıymetli evrak için de üçüncü kitaptaki genel kuralların uygulama alanı bulacağı ifade edilebilir.

Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen kıymetli evrak şunlardır:

a) Anonim Şirket Pay Senetleri ve İlmühaberleri, Kuponlar ve Talonlar (TTK m. 484 ve 661 vd.)

Pay senetleri, anonim şirket paylarını temsil eder ve sahibine paya bağlı tüm hakları sağlar. Nama veya hamiline yazılı olabilir.

İlmühaber, hamiline yazılı pay senetlerinin yerini tutmak için geçici olarak çıkartılır. Hamiline yazılı payların bedellerinin tamamının ödenmesinden itibaren üç ay içinde pay senetleri bastırılır ve sahiplerine dağıtılır. Pay senetleri bastırılıncaya kadar ilmühaber çıkartılabilir.

Kuponlar, sahibine kâr payı, hazırlık dönemi faizi veya rüçhan hakkı bahşeden kıymetli evrak tipi olup, paya bağlı veya paydan bağımsız olarak düzenlenebilir.

Talonlar ise sahibine yeni kupon alma hakkı veren kıymetli evraktır.

b) İntifa Senetleri (TTK m. 502 vd.)

İntifa senetleri, sahibine pay sahipliği statüsünü kazandırmayan fakat bunun dışındaki net kâra, tasfiye sonucu kalan tutara katılma veya yeni çıkacak payları alma hakkı (rüçhan) gibi malvarlığı hakları sağlayan kıymetli evraktır.

c) Borçlanma Senetleriyle Alma ve Değişirme Hakkını İçeren Menkul Kıymetler (TTK m. 504 vd.)

Tahviller, finansman bonoları, varlığa dayalı senetler, iskonto esası üzerine düzenlenenler de dâhil, diğer borçlanma senetleri, alma ve değişirme hakkını haiz senetler ile her çeşit menkul kıymetler bu kapsamda zikredilmiştir. Borçlanma senetleri, esasında anonim şirketlerin ödünç para bulmak için çıkardığı senetlerdir.

d) Kambiyo Senetleri (TTK m. 670 vd.)

Kambiyo senetleri, poliçe, bono ve çekten ibaret olup, ticari senetler veya para senetleri olarak da anılırlar. Kanunen emre yazılı olan kambiyo senetleri, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir.

**e) Kambiyo Senetlerine Benzeyen Senetler ve Diğer Emre Yazılı Senetler
(TTK m. 824 vd.)**

Emre yazılı olan veya kanunen böyle sayılan kıymetli evrak, emre yazılı senetlerdendir. Emre yazılı havaleler, senet metninde “poliçe” kelimesi yer almamakla birlikte diğer tüm zorunlu unsurları içeren ve açıkça emre yazılı olarak düzenlenen senetlerdir.

f) Makbuz Senedi ve Varant (TTK m. 832 vd.)

Makbuz senedi, umumi mağazaya teslim edilen eşya üzerindeki mülkiyet hakkını temsil eder. Makbuz senedi ve varant verme karşılığında serbest veya gümrüklenmemiş mal ve hububatı, saklama sözleşmesi uyarınca kabul etmek ve tevdi edenlere de bu senetlerle tevdi olunan mal ve hububatı satabilmek veya rehnedebilmek imkânı vermek amacıyla kurulan mağazalara “umumi mağaza” denir.

Varant ise umumi mağazaya teslim edilen eşya üzerindeki rehin hakkını temsil eder.

g) Konişmento (m. 1228 vd.)

Konişmento, bir taşıma sözleşmesinin yapıldığını ispatlayan, eşyanın taşıyan tarafından teslim alındığını veya gemiye yüklendiğini gösteren ve taşıyanın eşyayı, ancak onun ibrazı karşılığında teslimle yükümlü olduğu senettir.

2. Medeni Kanun’da Kıymetli Evrak

a) İpotekli Borç Senedi (MK m. 898 vd.)

Taşınmazın değeri kadar bir miktarın tedavülünü sağlayan ipotekli borç senedi, kişisel bir alacak hakkı meydana getirir. Nama veya hamiline yazılı olarak düzenlenebilir ve seri halinde çıkarıldığından menkul kıymettir.

b) İrat Senedi (MK m. 903 vd.)

Taşınmazın değeri kadar bir miktarın tedavülünü sağlayan irat senedi, kişisel bir alacak hakkını taşınmazı değeri ile sınırlı olarak güvence altına alır. Nama veya hamiline yazılı olarak düzenlenebilir ve seri halinde çıkarıldığından menkul kıymettir.

c) Rehinli Tahvil (MK m. 930 vd.)

Rehinli tahvil, taşınmaz rehni ile güvence altına alınmış tahvil senetleridir. Nama veya hamiline yazılı olarak düzenlenebilen rehinli tahviller, seri halinde çıkarıldığından menkul kıymettir.

d) Rehin Makbuzu (MK m. 964 vd.)

Taşınır rehni karşılığı ödünç para verme işiyle uğraşan işletmelerin, taşınır rehin verene verdikleri kıymetli evrak tipidir. Nama yazılı olarak düzenlenen rehin makbuzu, seri halinde çıkarıldığından menkul kıymettir.

3. Sermaye Piyasası Mevzuatında Kıymetli Evrak

Sermaye Piyasalarında işlem gören çok sayıda menkul kıymet mevcuttur. Bunların bir kısmı Sermaye Piyasası Kanunu'nda (SerPK) düzenlenmişken, önemli bir kısmı da Kurul (Sermaye Piyasası Kurulu) tebliğlerinde yer almıştır. Aşağıda zikredilen başlıca örneklerin yanında, finansman bonoları, banka bonoları, kâr ve zarar ortaklığı belgeleri gibi tipler de uygulama alanı bulmaktadır.

a) İpoteğe ve Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (SerPK m. 58/1).

İpoteğe ve varlığa dayalı menkul kıymetler, ilgili fonların veya ipotek finansmanı kuruluşlarının portföyündeki varlıklar karşılık gösterilerek ihraç edilen sermaye piyasası araçlarıdır. İlgili fondan kasıt, konut finansmanı fonu ve varlık finansmanı fonudur.

b) İpotek ve Varlık Teminatlı Menkul Kıymetler (SerPK m. 59).

İpotek ve varlık teminatlı menkul kıymetler, ihraççıların genel yükümlülüğü niteliğinde olan ve teminatlar karşılık gösterilerek ihraç edilen sermaye piyasası araçlarıdır.

c) Kira Sertifikaları (SerPK m. 61/1).

Kira sertifikaları, her türlü varlık veya hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haklardan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan, nitelikleri Kurulca belirlenen sermaye piyasası araçlarıdır.

d) Depo Sertifikaları

Depo sertifikası, faaliyet gösterdiği ülke dışında bir borsada işlem görmek isteyen şirketlerin hisse senetlerini temsil eden ve bunlar gibi işlem gören bir yatırım aracıdır.

e) Hisse Senedi ile Değişirilebilir Tahvil

Tahvil sahibine, ihraççı tarafından arttırılan sermayeyi temsil eden hisse senetleri ile değiştirilebilen tahvillerdir.

4. Diğer Mevzuat Çerçevesinde Kıymetli Evrak

Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu'nda düzenlenen ürün senedi, ürünlerin mülkiyetini temsil ve rehnini temin eden, lisanslı depo işleticisince nama veya emre düzenlenmiş kıymetli evrak olarak tanımlanabilir.

27.08.1984 tarihli 84/8495 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile düzenlenen gelir ortaklığı senetleri ile kamu iktisadi kuruluşları ve devlet iktisadi teşebbüsleri dâhil olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarına ait özellikle ulaşım, haberleşme ve enerji sektöründeki altyapı tesislerine ait gelirlere katılım sağlayan kıymetli evrak tipidir.

NOT: Kıymetli evrak vasfını haiz senetlerin, kanun koyucu iradesi doğrultusunda ilgili kanun çerçevesinde zikredilenler ile sınırlı olup olmadığı hususu öğretilerde tartışmalıdır. Bir görüş, kıymetli evrakın kanunda zikredilenler ile sınırlı olduğunu savunurken, aksi görüş kişilerin kıymetli evrak vasfını haiz bir senedi kendi aralarında yaratabileceklerini savunmaktadır.

C. Kıymetli Evrakın Tanımı ve Unsurları

“Kıymetli Evrak”ın esas olarak 6102 Sayılı TTK m. 645-849. maddeleri arasında düzenlendiği yukarıda ifade edilmişti. Kıymetli evrak, TTK m. 645’de şu şekilde tanımlanmıştır: “Kıymetli evrak öyle senetlerdir ki bunların içerdiği hak senetten ayrı olarak ileri sürülemediği gibi başkalarına da devredilemez”.

Kanuni tanımdan yola çıkarak kıymetli evrakın özelliklerini şu şekilde sayabiliriz:

a) Kıymetli evrak bir senettir.

Kıymetli evrakın söz konusu olabilmesi için ortada bir senedin varlığı şarttır. Senet, üzerinde bir bilginin yazılı olduğu cisimlerdir. Bu cisim uygulamada ekseriyetle kâğıttır.

Kıymetli evrak vasfını haiz bir senedin varlığı için, kural olarak el yazısı ile atılmış bir imzanın varlığı gerekir. Bununla birlikte, örf ve adetçe kabul edilen hâllerde ve özellikle çok sayıda çıkarılan kıymetli evrakta imzanın el yazısı dışında bir araçla atılması mümkündür. Türk Borçlar Kanunu'na göre el yazısı ile atılan imza ile aynı hukuki sonucu doğuran güvenli elektronik imza ise, TTK m. 1526'ya göre poliçe, bono, çek, makbuz senedi, varant ve kambiyo senetlerine benzer senetlerin düzenlenmesinde ve devrinde kullanılmayacaktır.

b) Kıymetli evrakta hak ve senet birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Kıymetli evrakta, hak ve senet iç içe geçmiştir ve birbirinden ayrı düşünülemez. Sadece para ile ölçülebilen ve devri mümkün olan haklar senede bağlanabilir.

c) Kıymetli evrakta hakkın devri ve talep edilmesi senedin devrine bağlıdır.

Kıymetli evrakta hak ile senedin birbirine sıkı sıkıya bağlı olmasının sonuçları olarak; hakkın sadece senedin ibrazı ile talep edilebileceği ve hakkın ancak senedin devri ile devredilebileceği hususlarını ifade etmek gerekir.

D. Evraksız Kıymetli Evrak

Evraksız kıymetli evrak kavramı, kıymetli evrakın senet unsuru ile alakalı olup, bu senedin belge niteliğini ön plana çıkararak, fiziki ortam dışında ve kaydi bir sistemde belgelenmesi esasına dayanır. Özellikle menkul kıymetlerin çok sayıda çıkarılmaları ve çok sayıda işleme konu olmaları nedeniyle, fiziki ortamda saklanmalarının ve devirlerinin zor, masraflı ve meşakkatli olması evraksız kıymetli evrakın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

E. Menkul Kıymetler

Kıymetli evrak ile menkul kıymetler arasında sıkı bir ilişki vardır.

Menkul kıymet kavramı, 2499 Sayılı eski SerPK'da tanımlanmış olmakla beraber, 6362 Sayılı yeni SerPK'da tanımlanmış değildir. 6362 Sayılı yeni Kanun'da menkul kıymete ilişkin bir tanım yapmak yerine 3/1-(o) maddesinde iki alt bent olarak sayılmıştır:

(Para, poliçe, bono ve çek hariç olmak üzere);

- Paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikaları
- Borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikaları menkul kıymetlerdir.

Bu noktada menkul kıymetlerin, ortaklık veya alacak hakkı veren bir yatırım aracı olduğu sonucuna varabiliriz.

Menkul kıymetler ile kıymetli evrak arasındaki ilişkiye bakılacak olursa; her menkul kıymet bir kıymetli evrak olsa da, her kıymetli evrak bir menkul kıymet olacak diye bir kaide yoktur. Nitekim hükümde kambiyo senetleri açıkça ayrı tutularak, bunların menkul kıymetler arasında olmadığı ifade edilmiştir.

II. KIYMETLİ EVRAKIN TASNİFİ

A. Temsil Ettiği Hakkın Türü Bakımından Kıymetli Evrak

1. Alacak Senetleri

Bir alacak hakkını içeren senetlerdir. Bu alacak hakkı bir para alacağı olabileceği gibi, bir edimin yerine getirilmesini talep hakkı da olabilir. Alacak senetlerinin tipik örneği ise kambiyo senetleridir.

2. Emtia Senetleri

Bir emtia (mal) üzerindeki aynı hakkı temsil eden senetlerdir. Makbuz senedi ve varant tipik örneğidir.

3. Ortaklık Senetleri

Sermayesi paylara bölünebilen ticaret şirketlerinde pay ve bağlı hakları temsil eden senetlerdir. Hisse senetleri ve ilmühaberler bu kapsamda sayılabilir.

4. Katılma Senetleri

Bu senetler ortaklık hakkı vermemekle birlikte, ortaklığa bağlı birtakım mali haklardan (kâr payı, tasfiye payı vs.) gibi hakları temsil eden senetlerdir. İntifa senetleri, kâr payı hakkı veren tahviller, ayrı kullanıldıklarında kupon ve talonlar bu senetlere örnektir.

B. Kurucu (İhdasî) veya Açıklayıcı (İzharî) Olması Bakımından Kıymetli Evrak

1. Kurucu (İhdasî) Kıymetli Evrak

Kurucu nitelikteki kıymetli evrakta, senette mündemiç olan hak senedin düzenlenmesi ile birlikte doğar; senedin düzenlenmesinden önce bu hak mevcut değildir. Bunun tipik örneği kambiyo senetleridir. Bu senetlerin düzenlenmesiyle, kural olarak asıl borç ilişkisinden bağımsız bir alacak ortaya çıkar.

2. Açıklayıcı (İzharî) Kıymetli Evrak

Açıklayıcı kıymetli evrakta, senette mündemiç olan hak senedin düzenlenmesinden önce de vardır fakat bu hak senedin düzenlenmesiyle birlikte dışa vurulmaktadır. Hisse senetleri, ilgili payın senedin düzenlenmesinden önce de var olduğu için bu kapsamdadır.

C. Kamu Güvenine Mazhar Olup Olmaması Bakımından Kıymetli Evrak

1. Kamu Güvenine Mazhar Olan Kıymetli Evrak

Kamu güvenine mazhar olan senetlerde, senedi devralan kimse, hem senedi devreden tasarruf yetkisi bakımından, hem de senedin muhtevası bakımından korunmaktadır. Senedi devreden tasarruf yetkisi bakımından korunma, devreden kimsenin devre yetkili olmamasına rağmen devralanın iktisabının geçerli olmasıdır. Senedin muhtevası bakımından korunma ise, devralanın senet metnine duyduğu güvenin korunmasıdır. Emre ve hamiline yazılı kıymetli evrak bu kapsamda yer alır (Nama, emre ve hamiline yazılı kıymetli evrak tasnifini aşağıda inceleyeceğiz).

2. Kamu Güvenine Mazhar Olmayan Kıymetli Evrak

Devralanın senet metnine olan inancının tam olarak korunmadığı, senedi devraldığı kimseye karşı ileri sürülebilen defilerin kendisine karşı da ileri sürülebildiği senetlerdir. Bu senetler, nama yazılı kıymetli evraklardır.

D. Senet ile Temel İlişki Arasındaki Bağlantı Bakımından Kıymetli Evrak

1. İllî (Sebebe Bağlı) Kıymetli Evrak

İllî kıymetli evrakın geçerli olabilmesi ve senette gösterilen hakkın talep edilebilmesi için, senedin geçerli bir hukukî işleme istinaden düzenlenmiş olması şarttır. Geçerli bir hukuki işlem söz konusu değilse veya bu işlem sonradan geçersiz hâle gelmişse, senet de geçersiz kabul edilir. Hisse senetleri sebebe bağlı kıymetli evrakın tipik örneğidir.

2. İllî (Sebebe Bağlı) Olmayan Kıymetli Evrak

İllî olmayan kıymetli evrakta, senedin geçerli olabilmesi için geçerli bir hukuki işlemin var olması şart değildir. Soyut veya illetten mücerret olarak da adlandırılan bu senetlerde, senet üzerinde yer alan hak ve kapsamı, taraflar arasındaki temel hukuki ilişkiden bağımsızdır. Nitekim TBK m. 18'e göre, soyut borç ikrarı (kabulü) geçerlidir.

E. Senedin Devir Şekli Bakımından Kıymetli Evrak

Kıymetli evrakı devir şekli bakımından tasnif etmenin önemi, bu tasnifin işlevsel niteliğidir. Aşağıdaki kıymetli evrak tasnifine geçmeden önce ise, her üç tür kıymetli evrakın devri için zilyetliğin devrinin şart olduğunu belirtelim.

1. Nama Yazılı Kıymetli Evrak

a) Genel Olarak

Nama yazılı senet, belli bir kişinin namına yazılı olup da onun emrine kaydını ihtiva etmeyen ve kanunen de emre yazılı senetlerden sayılmayan kıymetli evraktır. Buna göre nama yazılı kıymetli evrak;

- Belli bir kişinin namına yazılı olacaktır.
- Emre kaydı içermeyecektir.
- Kanunen emre yazılı senetlerden olmayacaktır (Mesela kambiyo senetlerinden olmamalıdır).

b) Devir Şekli

Nama yazılı kıymetli evrak, borçlu bakımından son derece güvenli olmasına rağmen tedavül kabiliyeti son derece kısıtlıdır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, nama yazılı senetlerin devri için zilyetliğin devri şarttır; fakat zilyetliğin devrinden önce alacağın devri (temliki) beyanına ihtiyaç vardır.

Alacağın Devri (+) Zilyetliğin Devri

Not: *Nama yazılı düzenlenebilecek anonim şirket hisse senetlerinin ciro ve zilyetliğin devri ile devredilmesi mümkündür.*

c) Defiler

Defi borçlunun aslında borçlu olduğu bir edimi özel bir nedenle yerine getirmekten kaçınmasına imkân veren bir haktır. Burada bir borç vardır; fakat borçlunun özel bir nedenle o borcu ifa etmekten kaçınma hakkı vardır.

Nama yazılı senetleri devri için alacağın devri beyanı gerektiği ifade edilmişti. Bu nedenle, Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen alacağın devri hükümleri cari olacaktır. Buna göre nama yazılı senet borçlusu, senedin devredildiği anda senedi devredene karşı ileri sürebileceği tüm defileri, senedi devralana karşı ileri sürebilecektir. Örneğin takas defi.

d) Eksik Nama Yazılı Senet

Eksik nama yazılı senedin, nama yazılı senetten farkı senet borçlusunun senet bedelini her hamile karşı ödeme yetkisinin olmasıdır. Bu husus senet metnine eklenen açık bir ifade ile veya “*veya hamiline*” ibaresi ile gerçekleştirilir.

Eksik nama yazılı senet borçlusu, hamiline yazılı senet borçlusu gibi, asıl alacaklıya ilişkin daha hafif bir araştırma yükümlülüğü ile ödeme yapabilecektir.

2. Emre Yazılı Kıymetli Evrak

a) Genel Olarak

Emre yazılı senetler bir kişinin emrine düzenlenen veya kanunen emre yazılı sayılan senetlerdir. Emre yazılı senetler, iradi veya kanuni emre yazılı senetler olarak iki türdür.

İradi emre yazılı senetlerde, lehine senet düzenlenen kimsenin adının yanına *emrine* veya *emrü havalesine* gibi bir kayıtla düzenlenebilir.

Kanunen emre yazılı senetler ise kambiyo senetleri ile emtia senetleridir. Bu senetlerin emre yazılı senet olarak kabul edilebilmesi için emre kaydına gerek yoktur.

b) Devir Şekli

Emre yazılı senetler, zilyetliğin devriyle birlikte kıymetli evraka özgü bir devir işlemi olan ciro ile devredilir. Giro ile ilgili ilerleyen kısımlarda tafsilatlı açıklamalar yapılacağından, bu noktada cironun senedin arkasına veya senede eklenen bir kâğıda (alonj) işlenen devir beyanı olduğunu belirtmekle yetinelim.

Ciro (+) Zilyetliğin Devri

c) Defiler

Emre yazılı senetlerde defileri 4 kısımda incelemek yerinde olur:

1. Senet Metninden Anlaşılan Defiler:

Senet metninden anlaşılan defiler, senedin ön veya arka yüzünde veya alonjda olması gereken bir kaydın bulunmaması; bulunmaması gereken bir kaydın bulunması veya bulunması gereken bir kaydın gerekli vasıflarının mevcut olmamasından kaynaklanan defilerdir.

Bu defilere örnek olarak; vadenin gelmediği, zamanaşımının dolmuş olduğu, ciro zincirindeki kopukluk olduğu iddiaları verilebilir. Bu defiler, senedi elinde tutan herkes tarafından görülebileceğinden, herkes tarafından herkese karşı ileri sürülebilir.

2. Senetteki Bir Taahhüdün Geçersizliğine İlişkin Defiler:

Bu defiler, senet metninden anlaşılamayan, geçersizlik definin sadece şahsında doğan kişi tarafından herkese karşı ileri sürülebilen defilerdir. Bu noktada senedin geçersiz olmadığına, geçersizliğin sadece bir kimsenin şahsında olduğuna dikkat çekelim.

Bu defiler;

- İmza sahibinin ehliyetsizliği
- İmza sahibinin temsil yetkisinin bulunmaması
- Sahte imza
- Cebir altında atılan imza

Bu defiler, geçersizlik sebebi şahsında doğmuş olan kişi tarafından herkese karşı ileri sürülebilir. Bu noktada, geçersizliğin sadece ilgisinin şahsında doğduğunu, diğer imza sahipleri açısından borçluluk halinin ve senedin geçerliliğini muhafaza ettiğini ifade etmek gerekir. Örnek vermek gerekirse, kendi adına sahte imza atılan (A) kişisi, senetteki taahhüdün geçersizliğini ileri sürebilecekken, yine senette borçlu olarak imzası bulunan (B) kişisi, (A)'nın imzasının sahte olduğundan bahisle senedin geçersizliğini ileri süremeyecektir.

3. Şahsi (Nispi) Defiler:

Şahsi defiler, yukarıdaki iki başlıkta açıkladığımız mutlak defilerden farklı olarak, herkese karşı ileri sürülemeyen yalnızca senedin düzenlenmesinden bağımsız ilişkilerden doğan ve o ilişkin tarafları arasında ileri sürülebilen defilerdir.

Şahsi defiler iki şekilde söz konusu olabilir. Defi, borçlu ile alacaklı hamil arasındaki ilişkiden doğabilir veya borçlu ile senedi düzenleyen kişi veya önceki hamilerden biri arasında söz konusu olabilir.

3. Hamiline Yazılı Kıymetli Evrak

a) Genel Olarak

Hamiline yazılı kıymetli evrak, senedin metninden veya şeklinden anlaşılan hamili kim ise o kişinin hak sahibi sayıldığı senetlerdir. Genellikle senet metni üzerine kaydedilen

hamile veya hamiline kaydı ile düzenlenir. Bununla birlikte, her senedin üzerindeki bu kayıt aynı sonucu doğurmaz, örneğin poliçe ve bono hamiline yazılı olarak düzenlenemez.

Hamiline yazılı senette, zilyetlik mülkiyete karine teşkil eder. Senedi elinde bulunduran hamil, kural olarak hak sahibidir. İyiniyetli hamillere karşı senedin borçlunun rızası hilafına tedavüle çıkarıldığı yolunda bir defa ileri sürülemez.

b) Devir Şekli

Hamiline yazılı kıymetli evrak, zilyetliğin devri ile devredilir.

Hamiline yazılı senet borçlusu, ödeme yaparken meşru hamili araştırma yükümlülüğü yoktur. Bununla birlikte senedi ödemesi, ağır kusur veya hile teşkil edecek nitelikteyse ödemededen kaçınmalıdır.

c) Defiler

Hamile yazılı senetlerde defiler, esas itibariyle emre yazılı senetlerdeki gibidir.

Bununla birlikte emre yazılı kıymetli evraktan farklı olarak, senedi devralanın iyi niyetli olması halinde, senedin borçlusu senedin kendi isteği dışında tedavüle çıkarıldığına ilişkin bir defide bulunamayacaktır.

F. Kıymetli Evrakın Tür Değişirmesi (Tahvili)

1. Kanuni Tür Değişirme

Tür değişikirmenin bir kanun hükmü gereği gerçekleştiği hâller, kıymetli evrakın kanuni tür değişikirmesi olarak ifade edilir. Buna örnek olarak, 1598 Sayılı Mali Denge Vergisi Kanunu'nda ve mülga 223 Sayılı Yatırım Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun'da yer alan hükümleri gösterebiliriz.

2. İradi Tür Değişirme

Kıymetli evrakın, senet dolayısıyla alacaklı ve borçlu kimselerin kendi aralarında anlaşmaları suretiyle de tür değişikirmesi mümkündür.

Kanun'da sadece; nama veya emre yazılı bir senedin hamiline yazılı senede dönüştürülmesi ve hamiline yazılı bir senedin nama veya emre yazılı bir senede dönüştürmesi düzenlenmiştir:

a) Nama/Emre Yazılı Senet >> Hamiline Yazılı Senet

Senet dolayısıyla alacaklı ve borçlu olan herkesin tür değiştirmeye muvafakat etmiş olması ve bu muvafakatlerin senet üzerinde belirtilmesi şarttır.

b) Hamiline Yazılı Senet >> Nama/Emre Yazılı Senet

Yukarıdaki durumdan farkı, burada senedin tür değiştirmesine herkes değil de bir veya bir kısım borçlu veya alacaklı muvafakat etmişse, tür değiştirme sadece bunlar ve bunların halefleri hakkında hüküm ifade eder.

c) Kanun'da Düzenlenmeyen Hâller

Kanun'da bir nama yazılı senedin emre yazılı senede dönüştürülmesi ve bir emre yazılı senedin nama yazılı senede dönüştürülmesi ihtimalleri düzenlenmemiştir.

Nama yazılı senedin emre yazılı senede dönüştürülmesi, devrin kolaylaştığı ve borçlunun aleyhine olan bir durum olarak, senetteki borçlu ve alacaklılarının tamamının muvafakatini gerektirir.

Emre yazılı senedin nama yazılı senede dönüştürülmesi ise devrin zorlaştığı ve borçlu açısından hukuki güvenliğin arttığı bir geçiştir; bu nedenle buna muvafakat edenler için hüküm ifade edecektir.

III. KIYMETLİ EVRAKIN ZİYAI VE İPTALİ

A. Kıymetli Evrakın Zıyayı

Kıymetli evrakta hak ve senedin iç içe geçmiş olması nedeniyle, kural olarak, senede bağlı hakkın talep edilmesi senedin ibrazına bağlıdır. Ve fakat bu her zaman mümkün olmayabilir. Hayatın akışı içinde senet kaybolabilir, yırtılabilir, çalınabilir veya yanabilir. Senedin bu tür bir akıbeta uğrayarak işlevini yitirmesine *ziya* denir. Bu hâlde senet tamamen hamilin elinden çıkabileceği gibi, hamilin elinde olmakla birlikte bir sebeple kullanılamaz hâle gelmesi de söz konusu olabilir.

B. Kıymetli Evrakın İptali

Kıymetli evrakın yukarıdaki gibi zayı olması hâlinde iptal davası açılabilecektir.

1. İptal Başvurusu

Zayi olan senedin yetkili hamili olduğu iddiasındaki kimse, mahkemeye söz konusu senedin iptali için başvurur. Bu başvuru sonucu yürütülen yargılama, çekişmesiz bir yargı işidir.

İptal davasının şartları ise şunlardır:

- Senet, zayi olmalıdır.
- Senedin içerdiği hakkın varlığı halen mevcut olmalıdır.
- İptal talebinde bulunan hak sahibi olmalıdır.
- Kaybedilen senedin yeniden elde edilmesi imkânı olmamalıdır. Örneğin kimde olduğu bilinen bir senet için iptal davası açılmaz.
- İptali istenen senedin, iptal edilebilmesi kanunen mümkün olmalıdır.

2. İptal Prosedürü

Kanun'da kıymetli evrak, nama, emre veya hamiline yazılı oluşuna göre iptal prosedürüne tabi tutulmuştur. Bununla birlikte, her üç tür senedin iptal prosedürü birbirine son derece benzemektedir. Bu nedenle, hamiline yazılı senetler için öngörülen iptal prosedürüne aşağıda yer vermekle yetiniyoruz.

Hamiline yazılı kıymetli evrakın iptalinin aşamaları şunlardır:

- Mahkemeye Başvurma: Senedin hak sahibi olduğu iddia eden kişi öncelikle mahkemeye başvurarak, borçlunun ödemedi men edilmesini talep eder.
- Ödeme Yasağı: Dilekçe sahibinin iddiaları mahkeme tarafından inandırıcı bulunursa, borçluya ihtiyati tedbir niteliğinde bir ödeme yasağı getirilir.
- İbraza Davet: Ödeme yasağı kararını müteakip, senedin henüz belli olmayan hamili senedi belirli süre içinde ibraz etmeye, aksi takdirde senedin iptal edileceğini ifade ederek davet eder. Bu husus Ticaret Sicil Gazetesinde ayrıca ilan edilir.

Senet ibraz edilirse, mahkeme hak sahibi olduğunu iddia eden kimseye, senedi ibraz eden mevcut hamile karşı iade davası açmak için süre verir. Senet ibraz edilmezse, mahkeme senedin iptaline karar verir. Bu durumda senedin vadesi gelmişse ödenmesi istenir, vadesi gelmemişse yeni senet düzenlenir.

3. İptal Kararının Sonuçları

İptal kararı ile birlikte, hak ile senet birbirinden ayrılır. Bundan böyle hak, senetsiz talep edilebilir veya yeni bir senedin tanzimi talep edilebilir. Bununla birlikte iptal kararı ile sadece asıl borçluya müracaat etmek mümkündür.

IV. KAMBIYO SENETLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Kambiyo senetleri, poliçe, bono ve çekten müteşekkildir. Kambiyo senetleri, Türk Ticaret Kanunu'nda sınırlı sayıda olacak şekilde düzenlenmiştir, bunlardan başka bir kambiyo senedi yoktur.

Türk Ticaret Kanunu'nda, kambiyo senetleri büyük ölçüde poliçe esas alınarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte uygulamada sık görülen bono ve çek hükümlerinde poliçeye atıf yapılmıştır.

Kambiyo senetlerini tafsilatlı olarak incelemeyen önce, bunların ortak ve genel özelliklerine değinmek gerekir:

1. *Kambiyo senetleri sıkı şekil şartlarına tabidir.*

Geçerli bir kambiyo senedinin varlığı, kanun koyucunun senet metninde mevcudiyetini aradığı asgari şekil şartlarının varlığına bağlıdır. Senedin türü, keşidecinin imzasının, senedin meblağının belirtilmesi gibi ilerde değineceğimiz bazı şekil şartlarının olmaması, senedi kambiyo senedi olmaktan çıkarır.

2. *Kambiyo senetleri kanunen emre yazılı senetlerdir.*

Kambiyo senetlerinde emre kaydı olmasa dahi, kanun gereğince senette adı yazanın emrine düzenlenmiş kabul edilir. Bu senetler üzerine “devredilemez”, “ciro edilemez” gibi menfi emre kaydı varsa, emre yazılı senet olmaktan çıkarlar.

3. *Kambiyo senetleri bir para alacağını temsil eder.*

Kambiyo senetlerinin konusu, bir miktar para borcunun ödenmesidir. Bir malın teslimine veya bir edimin ifasına ilişkin kambiyo senedi düzenlenemez. Bu para, Türk parası olabileceği gibi yabancı para da olabilir.

4. *Kambiyo senetleri kurucu ve soyut senetlerdir.*

Kambiyo senetleri, kurucu (ihdasî) kıymetli evraktır. Senette mevcut olan kambiyo alacağı, senedin düzenlenmesiyle doğmaktadır, senedin düzenlenmesinden önce böyle bir hak

mevcut değildir. Senedin düzenlenmesiyle, önceki durumdan farklı nitelikte veya nicelikte yeni bir hak meydana gelir. Bir başka ifadeyle, kambiyo senedi düzenlenmesiyle bir borç tanınması söz konusudur.

Kambiyo senetleri, soyut (illetten mücerret/sebebe bağlı olmayan) kıymetli evraktır. Senedin geçerli olması, senedin mutlaka mevcut ve geçerli bir hukuki ilişkiye istinaden düzenlenmiş olmasına bağlı değildir. Senedi devralan kimse iyi niyetliyse, senette yazılı hakların tamamını iktisap eder.

5. *Kambiyo senetlerinde müteselsil borçluluk esası geçerlidir.*

Kambiyo senetlerinde imzası bulunan herkes kural olarak senet hamiline karşı müteselsil borçlu durumdadır. Müteselsil sorumlulukta, borçluların her biri alacaklıya karşı borcun tamamından sorumludur. Ödeyen müteselsil borçlu, fazladan ödediği kısım için kendisinden önce gelen diğer müracaat borçlularına rücu edebilir.

6. *Kambiyo senetleri kamu güvenine mazhardır.*

Kambiyo senetleri, kural olarak kamu güvenine mazhar senetlerdir; bunun istisnasını nama yazılı olarak düzenlen kambiyo senetleri oluşturur.

7. *Kambiyo senetleri için özel bir takip usulü öngörülmüştür.*

İcra İflas Kanunu'nda kambiyo senedine bağlanmış alacaklar için özel bir takip usulü öngörülmüştür. Bu takip usulünde, alacaklı lehine olarak, daha kolay ve hızlı tahsilat imkânları mevcuttur.

8. *Kambiyo senetlerinde imzaların bağımsızlığı ilkesi geçerlidir.*

Senetteki beyan veya imzalardan birinin (imza sahibinin ehliyetsizliği veya imzanın sahteliği vs. gibi) herhangi bir sebepten muteber olmaması, diğer beyan ve imzalara tesir etmez.

9. *Kambiyo Senetlerinde Ehliyet:*

Kural olarak kambiyo senediyle borç altına girebilmek için, sözleşme ile borçlanmaya ehil olmak gerekli ve yeterlidir. Bir başka ifade ile kambiyo senediyle borç altına girmek noktasında özel bir ehliyet şartı aranmamaktadır.

Kambiyo senetlerindeki ehliyetsizlik objektif bir defî olarak herkese karşı ileri sürülebilir. Borçlanma ehliyeti, senedin düzenlendiği veya senedin imzalandığı anda

bulunmalıdır, ehliyetin daha sonra kaybedilmesi sorumluluğa etki etmez (Bir başka görüş ise ehliyetin, senedin lehtara verildiği anda mevcut olması gerektiğini ifade eder).

Buna göre gerçek kişiler, fiil ehliyetine (ergin, ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmama) sahip olmaları hâlinde kambiyo senedi ile borçlanabilirler. Tüzel kişiler ise, kanun ve kuruluş belgelerine göre haiz olmaları gereken organları teşekkül ettiği andan itibaren kambiyo senedi ile borçlanabilirler. Velayet veya vesayet altında olduğu halde bir meslek ve sanatla uğraşanlar da, bu meslek ve sanatla alakalı olmak şartıyla kambiyo senedi düzenleyebilirler.

10. Kambiyo Senetlerinde İmza:

Kambiyo senetlerine atılan imzanın elle atılması gerekir; damga, mühür, parmak basmak suretiyle veya herhangi bir mekanik araçla kambiyo senedi imzalamak mümkün değildir. Bunun gibi, güvenlik elektronik imza ile de kambiyo senedi düzenlenemez. Senedi imzalamaya muktedir olmayan kimseler, okur-yazar olmayanlar kambiyo senedi ile bizzat borçlanamazlar. Fakat bunlar, yetkili temsilcileri vasıtasıyla borç altına girebilirler.

Senedi düzenleyen kişinin imzasının elle atılmaması, senedi tamamen geçersiz kılarken; ciranta, avalist gibi diğerlerinin imzalarının elle atılmaması sadece bu kişiler açısından taahhüdün geçersizliğine yol açar.

11. Kambiyo Senetlerinde Temsil:

Kambiyo senetlerinin, yetkili temsilciler vasıtasıyla düzenlenmesi mümkündür. Türk Ticaret Kanunu'nda kambiyo senetlerinde temsil hususu, yalnızca yetkisiz temsil ve temsil yetkisinin aşılmasına ilişkin olarak düzenlenmiştir. Bunun dışında temsil ile ilgili olarak Türk Borçlar Kanunu'ndaki genel hükümler uygulama alanı bulacaktır.

Genel temsil yetkisi, kambiyo senedi düzenleme yetkisi vermez; bunun için temsilci muhakkak özel olarak yetkilendirilmiş olmalıdır. Ancak tacir yardımcıları arasında zikredilen ticari temsilci, özel yetki olmaksızın tacir adına kambiyo senedi düzenleyebilir.

Kambiyo senetlerinde yetkisiz temsilin söz konusu olabilmesi içinse;

- Senedi imzalayanın temsil yetkisinin olmaması veya yetkisini aşması,
- Alacaklının durumu bilmemesi,
- Yetkisiz temsilcinin fiil ehliyetine sahip olması gerekir.

Yetkisiz temsilin söz konusu olduğu hâllerde, temsil olunan yetkisiz temsilcinin senedi imzalamasından sonra temsile işleme icazet vermezse, senet geçersiz olmayacak, yetkisiz temsilci kambiyo taahhüdünden bizzat sorumlu olacaktır. Şayet yetkisiz temsilci bundan sonra ödeme yapacak olursa, yetkisiz temsil olunan kullanabileceği başvuru haklarını da kullanabilecektir.

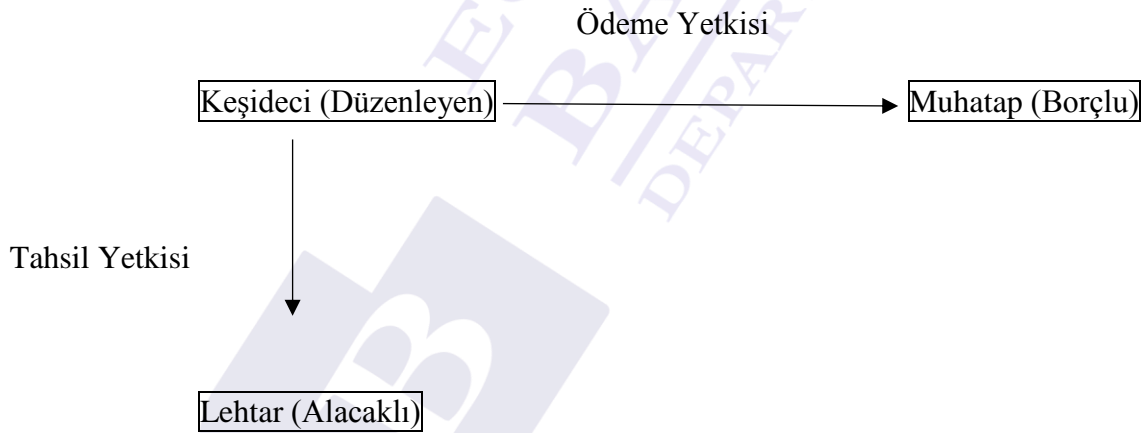
V. KAMBIYO SENETLERİ

A. Poliçe

Poliçe, uygulamada çok az rastlansa da, Türk Ticaret Kanunu'nda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Poliçe, belirli bir bedelin ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız bir havaleyi içerir. Hukuki niteliği havale olan poliçenin, iktisadi mahiyeti ise kredi vasıtası olmasıdır.

Havale nedir?

Havale, çift taraflı bir yetkilendirme içeren üç taraflı bir hukuki ilişkidir. Havale eden, bir kimseye tahsil yetkisi verirken, bir başkasına ise ödeme yetkisi vermektedir. Poliçedeki üç taraflı ilişkiyi şu şekilde gösterebiliriz:

Keşideci: Senedi düzenleyen

Muhatap: Senedi ödeyecek kimse

Lehtar: Senedin alacaklısı

1. Poliçenin Şekil Şartları

a) *Poliçe Kelimesi*

Poliçe için aranan ilk şekil şartı, “poliçe” kelimesinin varlığıdır. Şayet senet Türkçe’den başka bir dilde düzenlenmişse, poliçe kelimesinin o dildeki karşılığı senette yer

almalıdır. Poliçe kelimesi yazılmamışsa ve fakat poliçe için aranan tüm diğer şartlar mevcutsa, senet *emre yazılı havale* olarak kabul edilir.

b) Belirli Bir Bedelin Kayıtsız Şartsız Havalesi

Havalenin belirli bir bedele ilişkin olması şarttır; bu bedel Türk parası ile veya yabancı para ile gösterilebilir. Bu bedel gösterilmediği takdirde senet geçerli bir poliçe sayılmaz. Bedel yazıyla veya rakamla yazılabilir. Yazı ile rakam arasında bir farklılık olursa, yazıya itibar edilir. Bedel birden fazla kere yazı ile veya rakamla da yazılmış olabilir. Yazılarla veya rakamlarla gösterilen bedel arasında farklılık olursa, düşük olan bedel esas alınır.

Havale, kayıtsız ve şartsız olmalıdır. Örneğin poliçede “gönderdiğimiz mallardan memnun kaldıysanız ödeyiniz” şeklinde bir şart konulamaz. Poliçeye yazılan şartlar çoğu zaman senedi geçersiz kılar; ancak faiz şartı, ihbar şartı, provizyon şartı (poliçeyi sizde bulunan hesabımdan ödeyiniz) gibi bazı şartlar poliçeyi geçersiz kılmaz.

c) Muhatabın Adı

Senedin muhatabı bir gerçek kişiye adı-soyadı, tüzel kişiye adı senette açıkça belirli olmalıdır. Muhatabın, gerçekte var olmayan bir kişi olabileceği gibi, birden fazla kişi de muhatap olarak gösterilebilir ve senet bunların her birinden tahsil edilir.

Muhatap, ileride göreceğimiz gibi senedi kabul ederse asıl borçlu hâline gelir.

d) Lehtarın Adı

Poliçe kimin veya kimin emrine ödenecekse onun ismin senette yer alması zorunludur. Poliçe hamiline yazılı olarak düzenlenemediğinden, lehtarın adı mutlaka senette yer almalıdır.

e) Ödeme Yeri

Ödeme yeri, poliçenin zorunlu şekil şartıdır. Ödeme yeri iki şekilde gösterilebilir. Ödeme yeri senette açıkça yazılabileceği gibi, açıkça belirtilmediği takdirde muhatabın adının soyadının yanındaki yer ödeme yeri olarak kabul edilir. Ödeme yerinin en azından bir ilçe olarak belirtilmesi gerekir.

f) Düzenleme Tarihi ve Yeri

Poliçede muhakkak surette gün, ay ve yıl olarak düzenleme tarihi gösterilmelidir. Düzenleyenin ehliyeti, vade, faiz gibi konular bu tarih esas alınarak tespit edilir. Düzenleme tarihi olmayan senet, poliçe niteliğini kazanamaz.

Düzenleme yeri ise alternatifli şekil şartıdır. Düzenleme yeri açıkça belirtilebileceği gibi belirtilmemişse keşidecinin adının yanında yazılı yer, keşide yeri olarak kabul edilir.

g) Düzenleyenin (Keşidecinin) İmzası

Düzenleyenin imzası, poliçenin zorunlu şekil şartıdır. Bununla birlikte, düzenleyenin adı ve soyadının yazılması şart değildir. İmzayı temsilci atıyorsa temsil olunanın teşhis edilebileceği, vekilinin temsilci olduğunu belirten bir ibareyle atmalıdır.

2. Poliçede Vade

Vade, poliçede zorunlu bir şekil şartı değildir. Nitekim vade kaydının yazılmadığı poliçe, görüldüğünde ödenecek vadeli poliçe olarak kabul edilir.

Poliçe ve bonoda, dört tür vade gösterilebilir:

a) Belirli günde ödenecek poliçe

Poliçede gösterilen borcun ne zaman ödeneceğini açıkça yazıldığı poliçelerdir. 05.12.2017 gibi. Bu tür vadeli poliçelerde, faiz şartı yazılması senedi geçersiz kılmaz lakin faiz şartı hiç yazılmamış sayılır.

b) Düzenlendikten belirli bir süre sonra ödenecek poliçe

Düzenleme tarihi esas alınarak, belirli bir süre sonra senedin ödeneceği belirtilebilir. Düzenleme tarihinden üç ay sonra gibi. Bu tür vadeli poliçelerde de, faiz şartı yazılması senedi geçersiz kılmaz lakin faiz şartı hiç yazılmamış sayılır.

c) Görüldüğünde ödenecek poliçe

Poliçeye vade kaydı yazılmamışsa senedin, görüldüğünde ödenecek vadeli olduğu kabul edilir. Bu tür vadede, senet muhatap tarafından görüldüğü anda vadesi gelmiş sayılır. Bu poliçelerde faiz şartı yazılabilir.

Bu poliçelerde ibraz süresi düzenleme tarihinden itibaren 1 yıldır. Düzenleyen bu süreyi uzatabileceği gibi kısaltabilir. Ancak cirantalar sadece kısaltabilir. Düzenleyen ayrıca senedi bir süre ibraz yasağı getirebilir. Bu durumda ibraz süresi, bu müddetin bitiminden itibaren başlar. Bu süre içinde ibraz edilmezse düzenleyen ve cirantalara karşı rücu hakkı kaybedilir.

d) Görüldüğünden belirli bir süre sonra ödenecek poliçe

Muhatabın kabul şerhinden veya kabul etmeme ve tarih protestolarında yazılı tarihten belli bir zaman sonra ödenecek olan vadedir. Senedin ibrazı için ayrı bir süre belirlenmemişse düzenleme tarihinden itibaren bir yıldır.

Görüldükten belirli bir müddet sonra ödenecek poliçelerde, senette yazılı müddet normal olarak, poliçeyi kabul eden muhatabın kabul şerhine attığı tarihten itibaren işlemeye başlar. Muhatap kabul şerhine tarih atmağı unutmuşsa, sırf bu tarihi tespit amacıyla, kendisine tarih protestosu çekilebilir. Bu protestosunun çekilmesi ihmal edilmişse, vade, muhataba kabul için ibraz müddetinin son gününden itibaren işlemeye başlar.

Görüldüğünden belirli bir müddet sonra ödenecek poliçeler, kabule arz edilip de kabul olunmadıkları zaman, senette yazılı müddet, kabul etmeme protestosunun çekildiği tarihten itibaren işlemeye başlar.

3. Açık Poliçe

Senet lehtara teslim edildiğinde, senetteki zorunlu unsurların bazılarının mevcut olmadığı ve fakat bu mevcut olmayanların tamamlanması hususunda lehtarın yetkili kılındığı poliçelerdir. Bununla birlikte, poliçede düzenleyenin imzası muhakkak bulunmalıdır.

Açık poliçede, poliçenin teslim edildiği kişiye bir doldurma yetkisi verilir. Açık poliçede, düzenleyen ile senedi elinde bulunduran arasında yapılan bir anlaşmayla (yazılı veya sözlü), senette mevcut olmayan unsurların tamamlanması, senedin teslim edildiği kimseye bırakılmıştır. Bu nedenle poliçe geçerlidir.

Açık poliçe ciro ile devredilebilir. Ciro ile devir, poliçeyi doldurma yetkisinin de devri anlamına gelir. Doldurma yetkisine aykırı olarak doldurulduğu iddiası ise ancak senetle ispat olunabilir. Senedin doldurma yetkisine aykırı olarak doldurulduğu iddiası, kötü niyet ve ağır ihmal hâli dışında yeni hamile karşı ileri sürülemez.

4. Ciro

a) Kavram

Ciro, emre yazılı senetlerin devri için öngörülen senetteki hakkı devretmeye yönelik bir irade beyanıdır. Ciro ile birlikte, senet tedavüle sokulur. Ciro yapana, ciranta denir; ilk ciranta ise senedin ilk hamili olan lehtardır. Ciranta, kural olarak senetteki bedeli tahsil etme yetkisini senedi ciro ile devrettiği kimseye verir.

b) Tarafları

Ciro işleminin bir tarafı ciranta iken, diğer taraf ise ciro edilendir. Müşterek hamiller, senedi ancak müşterek imza ile devredebilirler.

c) Cironun Şekli

Ciro, genellikle senedin arka yüzüne veya senede eklenen alonj adı verilen kâğıt parçası üzerine yapılır. Aşağıda görüleceği üzere, ciro sadece imza atmak suretiyle olabileceği gibi, imzaya ciro edilene devredildiğini içeren bir beyan eklenerek de yapılabilir.

Ahmet DAĞ'a ödeyiniz. İmza: Hakan BAL (Tam Ciro)

Ödeyiniz. İmza: Hakan BAL (Beyaz Ciro)

İmza: Hakan BAL (Beyaz Ciro)

Uygulama bu şekildeyken, senedin ön yüzüne, yapılan işlemin ciro olduğunu belirtmek suretiyle de gerçekleştirilebilir. Örneğin senedin ön yüzüne ciro ettim, ciro ediyorum gibi bir kayıt düşüp altını imzalamak da ciro hükmündedir. Fakat böyle bir kayıt olmaksızın senedin ön yüzüne atılan imza, ciro hükmünde değildir.

Ciro, muhakkak surette kayıtsız ve şartsız olmalıdır. Şayet ciro şarta bağlı olarak yapılmışsa, ciro batıl olmaz fakat şart yazılmamış sayılır. Kısmi ciro ise batıldır.

d) Cironun Zamanı

Ciro vadeye kadar yapılabilir. Vadeden sonra yapılan ciro da geçerli bir cironun tüm sonuçlarını doğurur. Bununla birlikte ödememe protestosu çekildikten veya çekilmesi gereken süre geçtikten sonra yapılan ciro alacağın devri hükmünde olur.

e) Cironun Türleri

• Temlik Cirosu:

Senetteki hakkın devrini sağlayan cirodur. Temlik cirosu, senedin teslimi ile birlikte senedin devri sonucunu doğurur. Bir cironun başka bir amaçla yapıldığı anlaşılmıyorsa, temlik cirosu olduğu kabul edilir.

Temlik Cirosunun Üç Fonksiyonu vardır:

- Temlik (Devir) Fonksiyonu: Temlik cirosu ile senetten doğan bütün haklar ciro edilene geçer. Kendisine temlik cirosu yapılan kimse, geniş yetkilere sahip olur ve senedi arzu ederse bir başkasına devredebilir.

- Teşhis (Tanıtma) Fonksiyonu: Muntazam ve kopukluk bulunmayan bir ciro zinciri, senedin yetkili hamilinin tespitini sağlar.
- Teminat (Garanti) Fonksiyonu: Senedi temlik cirosu ile devreden herkes, senedin kabul edilmemesinden ve ödenmemesinden sorumludur. Bir başka ifadeyle ciranta, ciro zincirinde kendisinden sonra gelen herkese senedin ödeneceği hususunu temin etmektedir.

- **Tahsil Ciro:**

Tahsil cirosu ile senette yer alan tüm hakları değil de, senet bedelinin tahsili ve tahsiline ilişkin işlemleri yapma hakkı ciro edilene verilir. Tahsil cirosunda, senedin mülkiyeti ciranta da kalır; ciro edilen ise cirantanın temsilcisi konumundadır. Ciro edilen, senetten doğan hakları ciranta adına kullanır. Bu temsil ilişkisinden dolayı, sadece cirantaya karşı ileri sürülebilecek defiler tahsil cirosu ile senedi devralan hamile karşı ileri sürülebilir.

Tahsil cirosu yapılmak isteniyorsa, ciro yapılırken senet üzerine muhakkak *bedeli tahsil içindir, vekâleten* gibi cirosunun tahsil cirosu olduğunu belirten bir kayıt düşülmelidir. Bu yönde bir kayıt düşülmeksizin yapılan ciro, tahsil cirosu değil temlik cirosu hükmünde olur.

- **Rehin Ciro:**

Rehin cirosu, senette mündemiç olan hakkı ciro edilene rehnetmek amacıyla yapılan cirodur. Rehin cirosu, *bedeli teminattır, bedeli rehindir* ibaresi yahu rehni ifade eden diğer bir kayıt ile gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte rehin cirosu muhakkak surette tam ciro şeklinde yapılmalıdır.

Rehin cirosu ile ciro edilen senedin mülkiyetini kazanmaz. Bununla birlikte cirantanın temsilcisi konumunda olmadığı için, senette mündemiç tüm hakları kullanma yetkisini haiz olur. Bu hakları temsilci olarak değil de kendi adına kullandığı için, cirantaya karşı ileri sürülebilecek defiler senedi rehin cirosu ile devralan hamile karşı ileri sürülemez. Rehin cirosu ile mülkiyet devredilmediğinden, hamil yalnızca tahsil cirosu ile senedi devredebilir.

f) Tam Ciro-Beyaz Ciro

- **Tam Ciro:**

Ciro edilenin ismini ihtiva eden tam ciro, ciro zincirinin muntazam olup olmadığını belirleme, dolayısıyla yetkili hamili tespit (cironun teşhis fonksiyonu) bakımından önemlidir.

- **Beyaz Ciro:**

Ciro edilenin ismini ihtiva etmeyen cirodur. Senet, beyaz ciro ile devredilirse, hamiline yazılı senetmiş gibi işlem görmeye başlar. Bununla birlikte senet hamiline yazılı bir senet haline gelmez, senedin tekrar tam bir ciro devredilmesi her daim mümkündür.

Senedi beyaz ciro ile devralan kimse şu ihtimaller çerçevesinde hareket edebilir:

- Beyaz ciroyu kendi namına doldurup, tam bir ciro ile devredebilir.
- Senedi yeniden beyaz ciro ile devredebilir ve kendisi ciranta olur.
- Beyaz ciro ile aldığı senedi tam ciro ile devredebilir.
- Beyaz ciroyu başka bir şahıs namına doldurup poliçeyi bu şahsa teslim ederek senedi o şahsa devredebilir.
- Poliçeyi olduğu gibi, beyaz ciroyu doldurmaksızın ve senedi tekrar ciro etmeksizin, başka bir kimseye verebilir.

Son iki hâlde, devreden kimsenin imzası senette yer almadığından ciranta olarak görünmez. Bu husus, kendisinin müracaat borçlusu olmasını engelleyecektir.

5. Aval

Aval, kambiyo senetlerinin vadesinde kısmen veya tamamen ödeneceğine ilişkin bir tür teminattır. Aval vermek suretiyle aval veren (avalist), senet sorumluları arasında katılmış olur. Avalin hukuki niteliğine ilişkin olarak, kambiyo senetlerine özgü bir tür kefalet olduğu ifade edilebilir. Aval, kısmi aval dışında herhangi bir şarta bağlı olarak verilemez; şayet şarta bağlı bir aval söz konusu olursa aval geçerli olur lakin şart yazılmamış sayılır.

a) Avalin Tarafları

Avalist: Avalist, senet üzerinde aval beyanında bulunarak senetten sorumlu olan kimsedir. Avalist, üçüncü bir şahıs olabileceği gibi düzenleyen, muhatap veya ciranta da olabilir.

Lehine Aval Verilen (Avalat): Aval, poliçe borçlularından biri lehine verilir ve kural olarak bu kimse aval beyanında gösterilir. Gösterilmezse, düzenleyen lehine aval verildiği kabul edilir.

b) Avalin Şekli ve Yapılışı

Aval, poliçe üzerine avalî ifade eden bir ibare yazılmak ve altı avalist tarafından elle imzalanmak suretiyle verilir. Aval, *aval içindir* tabiri ile veya buna benzer herhangi bir ibare

ile verilir. Aval için, avali ifade eden bir ibarenin yazılması da, avalin mutlak şartlarından değildir. Poliçenin ön yüzüne -düzenleyen ve muhatap dışında- sadece imza atılması da aval hükmündedir.

c) Avalin Hüküm ve Sonuçları

- Avalist, lehine aval verdiği kimse gibi sorumlu olur.
- Avalist, bağımsız bir borç altına girmektedir.
- Avalist poliçe borcunu ödediği takdirde, lehine aval verdiği kimseye ve bu şahsa karşı poliçe gereğince sorumlu olan kimselere müracaat edebilir.

6. Kabul

a) Kavram

Sadece poliçeye özgü bir kavram olan kabul, üzerine poliçe çekilen muhatap tarafından kendisini senedin asıl borçlusuna hâline getiren bir beyandır. Muhatap bir bakıma, kabul beyanı ile poliçeyi ödeyeceğini taahhüt etmektedir.

b) Şekli

Muhataap, senedin üzerine kabul ediyorum, kabul ettim gibi bir ifade ile imzalayarak kabul beyanında bulunabilir. Muhatapın senedin ön yüzüne herhangi bir beyanda bulunmaksızın attığı imza da kabul hükmündedir.

Poliçede kabulün kayıtsız ve şartsız olması lazımdır. Bununla birlikte kısmi kabul ise caizdir.

c) Kabule Arz

i) Hamil veya poliçeyi elinde tutan herkes kabule arz edebilir.

ii) Kabule arz ancak bir işgününde yapılabilir.

iii) Kabule arzı zorunlu olan poliçeler:

Kural, poliçenin kabule arzının ihtiyari olmasıdır.

Bununla birlikte görüldükten belirli süre sonra ödenecek vadeli poliçelerin kabule arzı kanunen zorunludur. Gerçekten de, söz konusu vadenin işleyebilmesi için senedin muhatap tarafından görülmesi, bir başka ifadeyle kabul için kendisine arz edilmesi gerekir. Senet

düzenlendiği tarihten itibaren bir yıl içinde kabule arz edilmelidir. Düzenleyen bu süreyi uzatıp kısaltabilirken, cirantalar sadece kısaltabilir.

Düzenleyen, poliçenin kabule arzını zorunlu hâle getirebilir.

Kabule arzın sorunlu olduğu hallerde poliçenin kabule arz edilmemesi, ödememe halinde hamilin müracaat hakkını yitirmesine neden olur. Hamil, düzenleyenin koyduğu mecburiyete uymazsa, tüm borçlulara karşı; cirantanın emrine uymazsa, sadece o cirantaya karşı rücu haklarını kaybeder.

iv) Kabule Arz Yasağı:

Düzenleyen, poliçeye poliçenin kabul edilmemesinden dolayı sorumlu olmadığına ilişkin bir kayıt koyabilir.

7. Ödeme

Poliçenin vadesi geldiğinde, muhatap tarafından ödenir ve borç sona erer. Poliçenin ödenmesi için, öncelikle muhataba itiraz şarttır:

a) İbraz

Görüldüğünde ödenecek poliçelerin ibraz edildiğinde ödenmesi şarttır. Bir başka ifadeyle, vade ibraz günüdür. Ancak bu ibraz süresi sınırsız da değildir, senet düzenlendikten bir yıl içinde ibraz edilmelidir.

Belirli günde ödenecek, düzenlendikten veya görüldükten belirli bir süre sonra ödenecek vadeli poliçeler ise ödeme gününde veya takip eden iki iş gününde ibraz edilmelidir.

Kabule arzdan farklı olarak, ödeme için ibrazı herhangi bir kimse gerçekleştirmez. Ödeme için senedi ibraz edecek olan, yetkili hamildir.

Poliçe, ödemesi için muhataba ibraz edilir.

b) Ödeme Zamanı

Poliçe vadesinde ödenir. Şayet vade resmi bir tatil gününe denk geliyorsa, poliçenin ödenmesi tatili izleyen ilk iş günü ödenir.

c) Kısmi Ödeme

Poliçe bedeli tamamen ödenirse, senet muhataba teslim edilir ve borç sona erer. Bununla birlikte, muhatap kısmi ödemede bulunmak isterse, hamil bunu kabul etmek

zorundadır. Ödenmeyen kısım içinse ödememe protestosu çekilerek diğer poliçe borçlularına başvurma imkânı vardır. Kısmi ödemede poliçe muhataba iade edilmez; ödeme poliçe üzerine yazılır ve muhataba bir makbuz verilir.

d) Poliçenin Ödenmesinin Sonuçları

Muhatap, poliçe borcunu vadesinde ödediği takdirde kambiyo ilişkisi sona erer, kambiyo borcu ciranta, avalist, düzenleyici açısından sona erer.

Bununla birlikte poliçe borcunu muhatap dışında bir kimse yapmışsa, kambiyo ilişkisi sona ermez. Bu hâlde poliçedeki borç, sadece ödeyen müracaat borçlusundan sonra gelenler için ortadan kalkar. Ancak ödemede bulunan müracaat borçlusu, düzenleyen ve kendisinden önce gelen bütün cirantalara, avalistlere ve kabul eden muhataba rücu edebilir.

e) Poliçenin Ödenmemesi veya Kabul Edilmemesinin Bir Sonucu Olarak Müracaat Hakkı

Poliçe muhatap tarafından kabul edilmezse veya ödenmezse, hamilin birtakım şartları yerine getirmek kaydıyla başvurabileceği yollar vardır. Poliçenin asıl borçlusu, kabul eden muhatap olsa da; poliçede imzası yer alan düzenleyen, cirantalar, avalistler, araya girerek ödeme yapanlar da poliçe borçlularıdır. Poliçe borçluları arasında müteselsil sorumluluk esası geçerlidir. Poliçe vadesinde ödenmediği takdirde, bunların tamamı poliçeden müteselsil olarak sorumlu olurlar. Hamil, müracaat hakkı kapsamında kendinden önce gelenlerin birine, birkaçına veya tamamına herhangi bir sıra gözetmek durumunda olmaksızın başvurabilir.

i) Müracaat (Başvuru) Hakkının Doğduğu Hâller

Vadede:

Muhatabın, vade tarihinde usulüne uygun bir şekilde kendisine ibraz edilen poliçeyi ödememesi, cirantalara, düzenleyene ve poliçe dolayısıyla taahhüt altına girmiş bulunan diğer kimselere müracaat hakkının doğmasına sebep olur.

Vadeden Önce:

- Muhatabın Poliçe Bedelin Kısmen veya Tamamen Ödemeyi Kabul Etmemesi (Muhatabın Kabulden Kaçınması): Bu durumda artık vadenin beklenmesine gerek yoktur.

- Muhatabın Ödeme Kabiliyetini Açık Bir Şekilde Kaybetmesi: Muhatabın iflas etmiş olması, ödemelerini tatil olması veya hakkındaki bir icra takibinin semeresiz kalmış olması bu kapsamdadır.
- Kabule arzı yasaklanmış bir poliçenin düzenleyenin iflas etmesi.

ii) Müracaat Hakkının Kapsamı

Hamilin müracaat hakkının kapsamında şunlar yer almaktadır:

- Poliçenin kabul edilmemiş veya ödenmemiş olan bedelini ve varsa akdi faiz
- Vadeden itibaren işleyen gecikme faizi
- Protesto, ihbar vs. masraflar
- Poliçe bedelinin binde üçünü aşmamak üzere komisyon ücreti

Ödeme yapan müracaat borçlusunun müracaat hakkının kapsamı ise şunlardan müteşekkildir:

- Ödediği bedel
- Ödeme tarihinden itibaren işleyen gecikme faizi
- Yaptığı masraflar
- Poliçe bedelinin binde ikisini aşmamak üzere komisyon ücreti

iii) Müracaat Hakkının Kullanılmasının Esasları

Poliçe kabul edilmezse veya ödenmezse müracaat hakkını doğacağı ifade edilmişti. Bu kabul edilmeme veya ödenmeme hâlinin belgelenmesi ve ilgililerine bildirilmesi için protesto çekilmesi şarttır.

Kabul Etmeme Protestosu:

Kabul etmeme protestosu, usulüne uygun bir şekilde kabule arz edilen poliçenin kabul edilmemesi, kabulün poliçe içeriğinden farklı olması, poliçe üzerindeki kabul kaydının poliçe iade edilmeden çizilmesi, poliçeyi kabul edecek muhatabın ticaret yeri veya meskeninin bulunamaması ya da kendisinin bu adreste olmaması gibi sebeplerden poliçenin kabul edilmemiş sayılması halinde çekilir.

Kabul etmeme protestosu, poliçenin kabule arz edilebileceği süre içinde çekilmelidir. Kabul etmeme protestosu çekmemek, poliçe borçlularına müracaat hakkını düşürmez; lakin bu hâlde vadeden önce bunlara başvurma imkânı yoktur.

Kabul etmeme protestosu ile birlikte;

- Hamil vadeyi beklemeden müracaat borçlularına müracaat edebilir.
- Hamil bundan böyle poliçeyi muhataba ödeme için ibraza ve ödememe protestosu çekmeye mecbur değildir.

Kabule arzı kanunen veya ihtiyari olarak zorunlu kılınmış poliçelerde, Kabul etmeme protestosu zamanında çekilmez ise başvuru hakkı düşer.

Ödememe Protestosu:

Poliçe, ödeme için muhataba ibraz edilir ve muhatap tarafından ödeme tamamen veya kısmen yapılmazsa, bu durum ödememe protestosu ile belgelenir. Usulüne uygun bir şekilde ödeme için ibraz edilen poliçenin ödenmemesi, ödeyecek muhatabın ticaret yeri veya meskeninin bulunamaması ya da kendisinin bu adreste olmaması gibi durumlar ödememe protestosu ile belgelenir. Ödememe protestosu, ödeme gününü takip eden iki iş günü içinde düzenlenir.

Ödeme protestosunun çekilmesinin sonuçları şunlardır:

- Ödememe protestosu çekildiği takdirde, zamanaşımı süresi içinde müracaat borçlularına başvurulabilir.
- Ödememe protestosunun çekilmemesi veya zamanında çekilmemesi müracaat borçlularına müracaat hakkını düşürür.

Protesto Çekmekten Muafiyet:

Bazı hâllerde protesto çekmeye gerek kalmaksızın müracaat borçlularına başvurmak mümkündür.

- Muhatabın veya kabule arzı yasaklanmış poliçenin düzenleyenin iflas etmesi
- Protestodan muafiyet şartının varlığı

Protestodan muafiyet şartı, müracaat hakkının kullanılmasını kolaylaştıran, süresi içinde protesto çekilmemesi nedeniyle müracaat hakkının yitirilmesini önleyen bir kayıttır. Düzenleyen, ciranta ve aval veren *Masrafsızdır, masrafsız iade olunacaktır, protestosuzdur* gibi bir kayıt düşerek protestodan muafiyet şartı getirebilir.

Muafiyet şartını keşideci yazmışsa, tüm müracaat borçluları için hüküm ifade eder. Keşideci dışındaki bir müracaat borçlusu protestodan muafiyet şartı getirmişse, muafiyet şartı sadece onu kaydeden müracaat borçlusu için hüküm ifade eder.

f) İhbar

Poliçenin kabul edilmemesi veya ödenmemesi hâlinde, bu durumu hamil, kendi cirantası ile keşideciye, cirantalar ise, kendi cirantalarına ihbar etmeye mecburdurlar. Kanun koyucu bu noktada müracaat borçlularının bu hususu önceden öğrenmesini istemiştir. Her ciranta da aldığı ihbarı, kendi cirantasına ihbar etmek mecburiyetindedir.

İhbar, noter aracılığıyla veya senedin teslimi suretiyle yapılır.

İhbar külfetini yerine getirmemek herhangi bir hak kaybına yol açmamakla birlikte, ihbar külfetini yerine getirmeyenler bu nedenle doğacak zararlardan senet bedelini aşmamak suretiyle sorumlu olurlar.

g) Zamanaşımı

- Poliçeyi kabul etmiş muhatap ve onun gibi sorumlu olacak kimselere karşı zamanaşımı süresi vadeden itibaren 3 yıldır.
- Hamilin, muhatap dışında keşideci ve cirantalar ile bunlar gibi sorumlu olacak kimselere başvurması noktasında zamanaşımı protesto tarihinden, protestodan muaf ise vade tarihinden itibaren 1 yıldır.
- Ödeme yapan müracaat borçlusunun kendinden sonraki müracaat borçlularına başvurusunda ise zamanaşımı süresi ödeme tarihinden veya dava tarihinden itibaren 6 aydır.

C. Bono (Emre Muharrer Senet)

Bono, uygulamada çok sık kullanılan bir kambiyo senedir ve özgü hükümleri dışında poliçe hükümleri bono için de uygulama alanı bulur. Hukuki mahiyeti itibariyle ise bono, soyut bir borç ikrarıdır. İktisadi olarak ise, bir kredi vasıtası olarak kabul edilir.

1. Şekil Şartları

a) Bono Kelimesi veya Emre Muharrer Senet İbaresini

Bono için aranan ilk şekil şartı, “bono” kelimesinin veya “emre muharrer senet” ibaresinin varlığıdır. Şayet senet Türkçe’den başka bir dilde düzenlenmişse, bono kelimesinin

o dildeki karşılığı senette yer almalıdır. Bu ifadelerden biri senette yer almıyorsa, bir bono değil, emre yazılı ödeme vaadi söz konusudur.

b) Kayıtsız ve Şartsız Belirli Bir Bedelin Ödenmesine İlişkin Taahhüt

Bonoda, senedi düzenleyen kişi bizzat bir borç altına girmektedir. Poliçedeki gibi üçlü bir ilişki değil; soyut bir borç ikrarı vardır.

Taahhüdün kayıtsız ve şartsız olması ile bedele ilişkin olarak, poliçe için yapılan açıklamalar bono için de geçerlidir.

c) Ödeme Yeri

Ödeme yeri, bonoda yer alması gereken zorunlu unsurlardan biridir. Ödeme yeri senette ayrıca ve açıkça gösterilebilir. Şayet açıkça gösterilmemişse, düzenleyenin adının yanında yazan yer, yani düzenleme yeri ödeme yeri olarak kabul edilir. Burada da bir yer adı kayıtlı değilse, senet bono niteliği kazanamaz.

d) Lehtar

Bonoda, senet bedeli kime veya kimin emrine ödenecekse onun adı muhakkak yazılı olmalıdır. Poliçeden farklı olarak, bonoyu düzenleyen kişi kendisini lehtar olarak gösteremez.

e) Düzenleme Tarihi ve Yeri

Senedin düzenleme tarihi bonoda muhakkak surette yer almalıdır, aksi hâlde senet bir bono olarak geçerlilik kazanamaz.

Bonoda düzenleme yeri, ödeme yerinde olduğu gibi açıkça gösterilebilir. Açıkça gösterilmediği takdirde, düzenleyenin adının yanında yazan yer düzenleme yeri sayılır. Düzenleme yeri bu şekilde de tespit edilemezse senet bir bono olarak geçerlilik kazanamaz.

f) Düzenleyenin İmzası

Bonoda, senedi düzenleyenin elle attığı imzanın muhakkak yer alması gerekir.

2. Bonoda Vade

Bonoda vade zorunlu şekil şartlarından biri değildir.

Bonoda, poliçede olduğu gibi dört tür vade yazmak mümkündür. Bonoda, vadeye ilişkin bir kayıt yer almıyorsa, görüldüğünde ödenecek vadeli olduğu gibi kabul edilir.

Görüldüğünde ödenecek vadeli bonolar keşide tarihinden itibaren 1 yıl içinde ödenmek üzere ibraz edilmelidir.

3. Bonoda Sorumluluk

a) Düzenleyenin Sorumluluğu

Bonoyu düzenleyen kimse, poliçeyi kabul etmiş muhatap gibidir; yani senedin asıl borçlusudur. Şayet düzenleyen, vade tarihinde bonoyu kısmen veya tamamen ödemezse herhangi başka bir işleme gerek olmaksızın vade tarihinden itibaren 3 yıl içinde kendisine karşı dava açmak veya takip başlatmak mümkündür.

b) Bonoda İmzası Bulunan Diğer Kişilerin Sorumluluğu

Bononun yetkili hamili, düzenleyenin senet bedelinin vadesinde ödememesi hâlinde müracaat borçlularına başvurabilir. Hamilin, müracaat borçlusu sıfatıyla cirantalara başvurabilmesi için süresi içinde protesto çekmiş olması gerekir. Avalistler ise, poliçede olduğu gibi lehine aval verdikleri kimseler gibi sorumlu olurlar.

D. Çek

Hukuki mahiyeti itibariyle havale niteliğinde olan çek, poliçe ve bonodan farklı olarak iktisadi açıdan bir kredi vasıtası değil, ödeme vasıtasıdır. Çekin bir kredi vasıtası değil de ödeme vasıtası olmasının iki önemli sonucu vardır:

- Çekte vade yoktur, çek görüldüğünde ödenir.
- Vade olmadığı için, çekte faiz şartı yazılamaz. Şayet böyle bir şart yazılmışsa, yazılmamış sayılır.

1. Şekil Şartları

a) Çek Kelimesi

Bir senedin çek olarak kabul edilebilmesinin ilk şartı çek kelimesinin varlığıdır. Senet Türkçe'den başka bir dil ile düzenlenmişse, çek kelimesinin o dildeki karşılığı senette yer almalıdır. Şayet çek kelimesi mevcut değilse ve diğer tüm unsurlar tamam ise, emre yazılı bir havalenin varlığından söz edilir.

c) Belirli Bir Bedelin Ödenmesi Konusunda Kayıtsız ve Şartsız Havale

Çekte yer alacak bedelin muhakkak surette belirli olması gerekir. Poliçede bedel ile ilgili yaptığımız açıklamalar, çek için de geçerlidir.

d) Muhatabın Ticaret Unvanı

Türkiye’de ödenecek çeklerde muhakkak surette bir banka olmalıdır, bu nedenle muhatabın adı yerine ticaret unvanı kavramı tercih edilmiştir. Gerçek kişi üzerine keşide edilen çek adi havale niteliğindedir.

e) Düzenleme Tarihi ve Yeri

Çekte düzenleme tarihi muhakkak surette yer almalıdır. Tarih, gün, ay ve yıl olarak yazılmalıdır. Düzenleme tarihi, ehliyetin tespiti, ibraz sürelerinin hesaplanması açısından son derece önemlidir. Keşide tarihi, mutlaka çekin çekin gerçekten düzenlendiği tarih olmak zorunda değildir, ileri tarihli bir çek de geçerlidir. İleri tarih atmak suretiyle çekte dolaylı olarak vade getirilmekte ve ibraz süreleri uzatılmaktadır.

Düzenleme yeri de çekte zorunlu bir şekil şartı olarak kabul edilir. İleride göreceğimiz gibi çekin ibraz süreleri bu yere göre belirlenir. Düzenleme yerinin de senet üzerinde gösterilmesi şarttır. Bulunmadığı takdirde, keşidecinin adının yanındaki yere bakılır. Orada da bir yer adı yoksa çek geçersiz olur.

f) Keşidecinin İmzası

Keşidecinin imzası, çekteki zorunlu unsurlardan biridir.

g) Ödeme Yeri

Kanuna göre, çekte ödeme yerinin gösterilmesi zorunludur. Bununla birlikte, ödeme yerinin açıkça gösterilmediği hâllerde, muhatap bankanın ticaret unvanını yanında yazan yer ödeme yeri olarak kabul edilir. Şayet burada da bir yer kayıtlı değilse, muhatap bankanın merkez şubesi ödeme yeri olarak kabul edilir.

h) Karekod ve Seri Numarası

TTK m. 780’e göre, banka tarafından verilen seri numarası ve karekod, çekin zorunlu unsurları arasındadır. Çek alacaklıları, ellerinde bulunan çek ile çek hesabı sahibine ve bu çeki düzenleyenlere ilişkin verilere karekod aracılığıyla erişim sağlayabilir. Bu karekod ile, çek hesabı sahibi ile ilgili olarak adı, soyadı veya ticaret unvanı, son beş yıl içerisinde ibrazında ödenen çeklerin adedi ve tutarı, son beş yılda “karşılıksızdır” işlemi gören ve halen ödenmemiş çeklerin adedi ve tutarları, çek hesabı sahibi hakkında çek hesabı açma yasağı bulunup bulunmadığı, çek hesabı sahibi tacirse, iflasına karar verilip verilmediği gibi ayrıntılı bilgilere ulaşılabilecektir.

i) Çek Kanunu'nda Öngörülen Şartlar

- Çek hesabı sahibi gerçek kişinin adı soyadı, tüzel kişinin adı
- Çek hesabı sahibinin vergi kimlik numarası
- Çekle hesabının bulunduğu banka şubesi
- Çek hesabının numarası
- Çekin basıldığı tarih

j) Çeke İsteğe Bağlı Olarak Konulabilecek Kayıtlar

- Menfi emre kaydı
- Lehtar
- İkametgâh kaydı
- Aynen ödeme kaydı
- Protestodan muafiyet kaydı
- Aval kaydı
- Çekin bir bankaya ödeneceğine ilişkin kayıt (Çizgili Çek)

2. Çeke Konulması Mümkün Olmayan Kayıtlar

Senedin Çek Olma Niteliğini Etkilemeyen Kayıtlar:

Bu kayıtlar, çekin niteliğini etkilememekle birlikte, yazılmamış sayılır.

- Kabul şerhi
- Faiz kaydı
- Vade
- Sorumluluktan muafiyet kaydı

Senedin Çek Olma Niteliğini Etkileyen Kayıtlar:

Bu kayıtlar, senedin çek olma özelliğini ortadan kaldırır. Çeke koyulan şart kaydı, senedin çek olma niteliğinin ortadan kaldırır.

3. Karşılık ve Çek Anlaşması

Çek keşide edilebilmesi için muhatap banka nezdinde, keşidecinin emrine tahsis edilmiş bir karşılığın olması gerekir. Karşılığın çekin ödenmek için bankaya ibraz edildiği

anda bulunması gerekir. Bu karşılık mutlak surette nakit olmak zorunda değildir, keşideci için açılmış bir kredi hesabı da olabilir.

Çek anlaşması, muhatap banka ile keşideci arasında çek düzenlemeyi konu edinen bir anlaşmadır. Bu anlaşma hiçbir şekil şartına tabi değildir, sözlü ya da örtülü olması dahi kabildir.

4. Çekin İbrazı

Çekte vade yoktur, bu nedenle çek görüldüğünde ödenir. Bununla birlikte, uygulamada ileri tarihli çekler kullanılarak, çeye dolaylı olarak vade getirilmesi sık görülmektedir.

a) İbraz Yeri

Kural, çekin ödeme yerinde muhataba ibrazı olmakla birlikte, uygulamada genellikle muhatabın ticaret unvanının yanında gösterilen ve çek hesabının bulunduğu banka şubesinde ödeme yapılmaktadır. İbraz yeri bu şekilde tespit edilemediği takdirde, ödeme için ibraz muhatabın merkezidir. Bununla birlikte, çek, hesabın bulunduğu şubeden başka bir şubeye ibraz edildiğinde, o şubece karşılığı sorulmak suretiyle ödenecektir.

Çek, muhatap banka dışında takas odasına da ibraz edilebilir ve bu da geçerli bir ibrazın tüm sonuçlarını doğurur. Çek, buna göre hamil tarafından genellikle sürekli ilişkide bulunduğu fakat muhatap dışındaki bir bankaya tevdi edilir ve bu banka çeki ödenmek üzere doğrudan muhatap bankaya değil de T. C. Merkez Bankası tarafından kurulan ve teşkilatlandırılan takas odasına ibraz eder.

b) İbraz Süreleri

Çekin, düzenlendikten belirli bir süre içinde bankaya ibrazı şarttır. İbraz süresi, çekin düzenlendiği andan başlar. Çek, poliçe ve bonodan farklı olarak bir ödeme vasıtası olduğundan ibraz süreleri kısadır. İbrazın süresinde yapılıp yapılmadığı çekin arkasında banka tarafından kaydedilir ve buna göre işlem yapılır.

- Çek, düzenlendiği yerde ödenecekse ibraz süresi 10 gündür.
- Çek, düzenlendiği yerden başka bir yerde ödenecekse ibraz süresi 1 aydır.
- Çek, düzenlendiği ülkeyle aynı kıtada bulunan başka bir ülkede ödenecekse ibraz süresi 1 aydır.

- Çek düzenlendiği ülkeyle farklı kıtada bulunan bir ülkede ödenecekse ibraz süresi 3 aydır.

Not: Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler, Avrupa ülkesi olarak kabul edilir.

İbraz Süresinin Geçirilmesinin Sonuçları:

Çek, süresi içinde muhataba ibraz edilmezse;

- Hamil, keşideci de dâhil olmak üzere tüm sorumlulara karşı kambiyo hukukuna dayalı başvuru hakkını kaybeder.
- İbraz süresinin geçirilmesiyle, keşideci geçerli bir şekilde çekten cayabilir. Bununla birlikte, çekten cayılmazsa ibraz süresi geçtikten sonra dahi muhatap ödemede bulunabilir.
- İbraz süresinin geçirilmesinden sonra yapılacak ciro, alacağın devri hükmünde olacaktır.

5. Çekin Ödenmesi

Çekin muhatap banka tarafından ödenebilmesi için, kural olarak çekin bir karşılığı ve muhatap ile keşideci arasında bir çek anlaşmasının varlığı şarttır. Karşılığı bulunan bir çekin ödemesinde geciken muhatap, gecikme yaşanan her gün için binde 3 oranında gecikme cezası öder.

Çek, ödenmesi için muhatap bankaya ibraz edildiğinde, muhatapın ödemediği önce yapması gereken bazı incelemeler vardır. Muhatap, çek anlaşmasının varlığını ve karşılığın olup olmadığını inceledikten sonra, ibrazın süresinde gerçekleştirildiğini ve ibraz edenin yetkili hamil olduğunu tespit edecektir. Yetkili hamile ilişkin inceleme, sadece muntazam bir ciro zincirinin varlığını tespit etmekle sınırlı olacaktır, cirantaların imzalarının sahte olup olmaması bu kapsamda incelenmez. Fakat muhatap, keşidecinin imzasının hesap sahibine veya temsilcisine sahip olup olmadığı ve çek üzerinde bir tahrifat yapıp yapılmadığı incelenecektir.

Muhatap banka tarafından, çek bedeli tamamen ödenirse tüm sorumlular açısından kambiyo borcu sona erer.

Poliçede olduğu gibi çekin de kısmen ödenmesi mümkündür. Muhatap kısmî karşılığı bulunan çeki ödemek zorundadır lakin hamil hamil kısmi ödemeyi kabule mecbur değildir.

Kısmen ödenen çekin fotokopisi çekilir ve aslı gibidir kaydı düşülerek fotokopisi hamile verilir, aslı ise bankada kalır. Hamil bu belge ile müracaat haklarını kullanır.

Çek, poliçeden farklı olarak hamiline yazılı olarak da düzenlenebilir ve tedavül görebileceğinden, yetkili hamilin rızası hilafına elinden çıkması ve gerçekte hak sahibi olmayan kimselere ödeme yapılmasının önüne geçmek için hem kanunda düzenlemeler yapılmış, hem de uygulamada bazı çek türleri ortaya çıkmıştır.

- **Çizgili Çek**

Bir senedin üzerinin çizilmesi, kural olarak o senedin iptal edildiği anlamına gelir fakat çek ile ilgili olarak bu husus farklı şekilde düzenlenmiştir. Çekin alelade bir kişiye ödenmesini önlemek amacıyla, çekin ön yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekilerek, çek çizgili çek haline getirilebilecektir.

Çekin ön yüzüne çizilen çizgilerin arasında bir kayıt yoksa veya *banka* kelimesi yahut buna benzer bir tabir yazılmışsa, çek genel olarak çizilmiş demektir. Genel çizgili çek, ancak bir bankaya veya muhatabın bir müşterisine ödenebilir.

Çekin ön yüzüne çizilen çizgilerin arasına belirli bir bankanın ismi yazılmışsa, çek özel olarak çizilmiş demektir. Özel çizgili çek, ancak çizgilerin arasında ismi yazılı bankaya veya bu bankanın müşterisine ödenebilir.

- **Mahsup Çeki**

Çek bedelinin nakden değil de kayden ödenmesini temin etmek amacıyla düzenlenen çek türüdür. Mahsup çeki, keşideci veya hamil tarafından çekin ön yüzüne enine doğru *hesaba geçirilecektir, mahsup edilecektir kayden ödenecektir* ya da buna benzer bir kaydın düşülmesiyle düzenlenir.

- **Vizeli ve Teyitli Çek**

Bu tür çekler, çeken ödenmemesi riskini azaltmayı amaçlayan ve uygulamada ortaya çıkan çeklerdir.

Teyitli çek, çek üzerine *teyit edilmiştir* veya *bloke edilmiştir* gibi bir kayıt koymak suretiyle düzenlenir. Bununla birlikte bu kaydın muhatap açısından herhangi bir bağlayıcılık ifade etmesi, muhatap bankanın yetkili temsilcilerince bu kaydın imzalanmış olmasına bağlıdır.

Çekin vizesi ise, muhatap banka vize tarihinde çek bedelinin çek hesabında mevcut olduğunu tespit eder.

- **Garantili Çek**

Garantili çek, muhatap bankanın belirli bir miktara kadar olan çekleri keşidecinin hesabında yeterli miktar bulunmasa dahi ödeyeceğini taahhüt ettiği çeklerdir. Çekin garantili olduğu hususu, çekin üzerinde veya başkaca bir belgede gösterilebilir. Türk uygulamasında garantili çek, gold çek, prestige çek gibi özel isimlerin çek üzerine kaydedilmesi ile söz konusu olmaktadır.

6. Karşılıksız Çek

a) Bir Çekin Karşılıksız Çek Olarak Addedilmesinin Şartları

- i) Çek, şekil açısından geçerli olması
- ii) Çekin süresi içinde muhataba ibraz edilmiş olması

Çekin ibraz süreleri keşide tarihinden başlar, bununla birlikte keşide tarihi olarak gerçek düzenleme tarihinden ilerdeki bir tarihi yazmak mümkündür. Bu ileri tarihli çeklerle, çeke bir anlamda kredi işlevi de yüklenebilmektedir.

Bu çeklerin, düzenlenme tarihinden önce ibrazı geçici bir kanun hükmü ile 31.12.2017'ye kadar geçersiz kabul edilmiştir. İbraz edildiği takdirde, muhatap bankanın ödeme yapması da yasaklanmıştır. Çek, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce ibraz edilmesi ve karşılığının kısmen veya tamamen bulunmaması hâlinde bu çekle ilgili olarak hukuki takip başlatılamaz.

- iii) İbraz esnasında, karşılığın bulunmaması

- iv) “Karşılıksız” kaydının düşülmesi

Çekin karşılığı kısmen veya tamamen mevcut değilse, muhatap banka tarafından çekin arkasına karşılıksız olduğunu ifade eden bir kaydın düşülmesi gerekir.

b) Karşılıksız Çek Keşide Edilmesinin İlgilileri Açısından Sonuçları

i) Muhatap bankanın sorumluluğu:

- o Muhatap banka çekin karşılığının hiç bulunmaması hâlinde, çek bedeli 1410 TL veya üzerinde ise 1410 TL, çek bedeli 1410 TL nin altında ise çek bedelini,

- Karşılığın kısmen bulunması hâlinde, çek bedeli 1410 TL veya altında ise çek bedelini aşmamak koşuluyla, kısmi karşılığı 1410 TL ye tamamlayacak bir miktarı, çek bedeli 1410 TL nin üzerinde ise çek bedelini aşmamak koşuluyla, kısmi karşılığa ilave olarak 1410 TL ödeyecektir.

ii) Keşidecinin Sorumluluğu

Karşılıksız çek keşide etmek, 1985 tarihli Çek Kanunu'na kadar ayrıca bir suç teşkil etmemekte, fakat şartları var ise dolandırıcılık suçuna sebebiyet vermekteydi. Hem 1985 hem 2009 tarihli kanunlarda ise karşılıksız çek keşidesi suç olarak düzenlenmiş, fakat 20132'de yapılan bir değişiklikle bu davranış suç olmaktan çıkarılarak bir idari yaptırım olarak kabul edilmiştir.

Ceza Sorumluluğu

09.08.2016 tarihli ve 6728 sayılı Kanun ile Çek Kanunu'nun 5'inci maddesinde yapılan değişiklikle, üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz süresi içinde ibrazında, çekle ilgili olarak "karşılıksızdır" işlemi yapılmasına sebebiyet veren kişi hakkında, hamilin şikâyeti üzerine, her bir çekle ilgili olarak, binbeşyüz güne kadar adli para cezasına hükmolunacağı ifade edilmiştir. Karşılıksız çek keşide etmek, bundan böyle yine bir suç hâline getirilmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Can, Mertol: Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2012.

Bozer, A./Göle C.: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Bası, Ankara 2016.

Öztañ, Fırat: Kıymetli Evrak Hukuku, Güncelleştirilmiş 20. Bası, Ankara 2016.

Pulaşlı, Hasan: Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları, Ankara 2011.

Ülgen, H./Helvacı, M./Kendigelen, A./Kaya, A.: Kıymetli Evrak Hukuku, Genişletilmiş 7. Bası, İstanbul 2013.

EĞİTİM DAİRESİ
BAŞKANLIĞI
DEPARTMENT OF TRAINING

EİOB